

Emilie Hauan Solvang

Teaterets nye klær

Ytringsfrihet og sensur i norsk teater

Bacheloroppgave i Drama og teater

Veileder: Hilde Kvam, Bjørn Rasmussen & Vigdis Aune

Mai 2020

Innholdsfortegnelse

1	Sammendrag	2
2	Introduksjon	3
2.1	Operasjonalisering	3
2.1.1	Problemstilling	4
2.1.2	Metode	4
2.2	Underholdningens plass i samfunn	5
2.3	Ytringsfrihet og sensur	6
2.4	Ytringsfriheten i Teateret	7
3	1930 årene: Guds grønne enger	8
3.1	Handling og omstendigheter	8
3.2	Reaksjonene	9
4	Samtiden: Ways of Seeing	10
4.1	Handling og Black Box teater	11
4.2	Reaksjoner	11
4.3	Ettervirkning	13
5	Sammenligning og drøfting	14
5.1	Introduksjon til drøfting og tolkningsdel	14
5.2	Ytringsklima	14
5.3	Religionskritikk	16
5.4	Rasisme	17
5.5	Ytringsfrihet versus ytringsfrihet	19
5.5.1	1933	19
5.5.2	2018	19
5.5.3	Komparasjon	20
6	Oppsummering	21
6.1	Svar på problemstilling	22
7	Litteraturliste	25
7.1	Litteratur	25
7.2	Diverse nettsider	26

1 Sammendrag

I denne oppgaven drøfter jeg bruken av ytringsfrihet og sensur i det norske teateret. Mange er forledet til å tro at fullstendig ytringsfrihet er en selvfølge i det norske teateret, når den i realiteten oftest utsettes for subtile former for sensur. Likt hvordan keiseren i *keiserens nye klær* blir forledet til å tro at han har vakre klær når han i realiteten er naken. Jeg ser på hvordan ytringsklima og ytringsvennligheten i to forskjellige tidsperioder i Norge blir utført. De to tidsperiodene jeg analyserer er tidlig 1930 tallet og sent 2010 årene. Det eldste stykket er *Guds grønne enger (1933)* av Marc Connelly og det nyeste er *Ways of Seeing* av Pia Maria Roll. begge disse teaterstykkene skapte store reaksjoner i sin samtid. Noen reagerte så kraftig at de ønsket å endre og nekte å sette opp teaterstykkene. Oppgaven går inn og ser på tematikkene til begge disse forestillingene og drøfter hvorfor reaksjonene vokser til den grad de gjør.

Underholdning er makt. Ytringsfrihet er lovfestet i det demokratiske Norge. Dette kan være ubehagelig for myndigheter og maktpersoner. Et slikt ubehag førte til at ensemblet som skapte *Ways of Seeing* ble rettslig forfulgt selv om de ikke brøt noen lover. Mennesker reagerer sterkt selv om ting er innenfor regelverkets rammer. Reaksjonene rundt *Guds grønne enger* ble så sterke at teateret ble nektet spilt for befolkningen. Temaet som førte til de sterke reaksjonene var i 1933 kristendommen. I moderne tid var det temaet rasisme og en video som utløste de store reaksjonene. Motstanden til begge disse stykkene vokste seg stor og av mektige mennesker. Innflytelsesfulle mennesker har fordeler med få frem sine meninger når en slik debatt kommer. Dette påvirker hvordan folkemasser forstår hendelser og tolker stykkene, selv om ingen nødvendigvis har sett stykkene engang. Store negative reaksjoner fra store folkemasser bryter bane for en for muligheten i sensur i ett demokrati.

2 Introduksjon

2.1 Operasjonalisering

Jeg vil drøfte utviklingen av toleransen for ytring i teater i Norge gjennom å bruke to eksempler. Det ene fra (1933) og det andre fra (2018). I løpet av studietiden har jeg ikke møtt på mye informasjon om dette temaet. Vi fikk en grov innføring over de viktigste hendelsene i teaterhistorien. Jeg vil ikke bare høre hva som var de store hendelsene, men prøve å gå dypere inn på det som skjedde tidligere i historien, sammenligne med dagens situasjon og forstå hvorfor det skjedde. For å finne ut av det vil jeg observere historisk sensur og sette det inn i en moderne kontekst.

I en tid der teateret er stanset opp og myndighetene har lagt ned forbud mot teateroppsetninger, er det høyst relevant å ta opp ytringsfriheten og sensur i teateret. Forbudet ville ikke trådt i kraft under normale forhold, men er resultat av COVID-19s smittefare. Realiteten er uansett slik at en ikke får spille teater i skrivende stund (Helsedirektoratet, 2020). I en slik unormal tid kan det være naturlig å fundere over viktigheten av teateret. Det er ikke første gang det er ulovlig å spille teater. Sensur tas i bruk når kunstneriske ytringer provoserer og utfordrer samfunnets virkelighetsoppfatninger. Dette har blitt gjort i land over hele verden og har kostet mennesker livet.

Et norsk eksempel på at teateret har kostet menneskeliv er historien om Henry Gleditsch. Dette skjedde da Norge ble okkupert av Tyskland. En teaterinstitusjon som aktivt sto i opposisjon mot okkupasjonsmakten under denne perioden var Trøndelag Teater. Teatersjef Henry Gleditsch var sterk motstander av nazistene og presset inn programmer med norsk lyrikk og norsk musikk i teaterets repertoar under okkupasjonstiden (Berg, 1992, s. 3). Gleditsch motstandsholdning ble for tydelig og endte til slutt med hans henrettelse i 1942 (Berg, 1992, s. 7).

I dag er vi heldige, vi lever i et land der vi har ytringsfrihet noe som betyr at en ikke skal bli utsatt for sensur. Dermed skal vi etter lovverket ikke begrenses i hva som kan settes opp. Likevel forsøker mennesker å endre oppsetninger som blir satt opp i dag. Eksempelvis *Juleevangeliet* som ble satt opp julen 2016 som jeg blir å gjøre rede for senere i oppgaven (Fjellhøy, 2016). Selv i dag er teateret potent nok til å skape store diskusjoner. Hvordan bestemmer man hva som er lov til og ikke på scenen når lovverket i ryggen på aktørene, men

mennesker reagerer negativt? Denne oppgaven blir å ta for seg to politiske potente oppsetninger som ikke strengt tatt utga seg for å være politisk anlagt.

Målet med denne oppgaven er å skape et bilde på likheter og skilnader i Norges tolkning av rett og galt i teateret og forsøke å forstå hvorfor vi har ansett disse tingene som rett og galt på de gitte tidene. Jeg vil drøfte betydningene disse reaksjonene har hatt i ettertid og hvordan det har påvirket teateret.

2.1.1 Problemstilling

Jeg vil drøfte og legge opp til diskusjon om bruken av ytringsfrihet og sensur i det norske teateret. Har teateret fullstendig ytringsfrihet? Hva er forskjellene på reaksjonene rundt forestillingene som skjedde i mellomkrigstiden og i moderne tid? Hvordan har ytringsfriheten blir utfordret gjennom Guds grønne enger og Ways of Seeing? Hva kan være de underliggende årsakene bak at oppsetningenes reaksjoner ble så store?

2.1.2 Metode

Bachelorbesvarelsen er bygget opp etter pentagon modellen. (Jørgensen & Rienecker, 2013, s. 26). Denne oppgavestruktureringsmodellen tar for seg fem viktige elementer for å forsikre god vitenskapelig praksis. Metodene jeg primært har brukt for å svare er litterær analyse av fagbøker og avisartikler. Oppgaven er avgrenset til å kun diskutere kommende temaer i forhold til de gitte teaterstykkene oppgaven omhandler.

Jeg starter oppgaven med å redegjøre og drøfte betydningen av ytringsfrihet og sensur. Deretter vil jeg se på sensur og påvirkningskraft i forbindelse med teater to teaterstykker. Jeg vil ta for meg to teaterstykker som i sin samtid har vist seg å være politisk kontroversielle. Den eldste er fra 1933 og heter *Guds grønne enger (1933)* av Marc Connelly. I starten blir oppgaven å gjøre rede for hendelsene knyttet oppsetningen og hva den handlet om. Jeg blir å gjøre dette gjennom å bruke litterær analyse av bøkene: Jeg har primært brukt *Nationaltheatret gjennom femti år (1949)* av Rønning, A. og *Nationaltheatrets historie 1899-1999 (2000)* av Ringdal, N. J. for å få informasjon om 1933 oppsetningen. I tillegg til disse bøkene har jeg også funnet et radioprogram i NRK sine arkiver. Dette radioprogram tar for seg hendelsene som skjedde med *Guds grønne enger*. Deretter gjør jeg rede for oppsetningen *Ways of Seeing (2018)* av Pia Maria Roll. For å finne informasjon om samtidens stykke har

jeg hovedsakelig brukt avisene som min primærkilde. Dette fordi det var i avisene debatten tok sted. Det resterende pensumet: bøkene *Teater i norsk kulturpolitikk* (1989) av Frisvold, Ø. og *Vår ytringsfrihet* (1965) av Magnus, M. H. har jeg brukt for å sette meg inn i historien om ytringsfriheten og kulturpolitikken i Norge.

Videre kommer en større drøftingsdel og oppgaven blir å sammenligne ytringsklimaet for de forskjellige tidene. Deretter vil jeg drøfte hvordan tematikken førte til reaksjoner i de to oppsetningene. Reaksjonene lenket *Guds grønne enger* kom på grunn av religiøse overbevisninger, mens reaksjonene knyttet *Ways of Seeing* omhandlet rase problematikk. Denne delen avslutter med en drøfting rundt dette. Avslutningsvis blir oppgaven å ta for seg hvem som historisk sett har rett når folk bruker sin ytringsfrihet for å forsøke å endre oppsetningene. Altså, hvem har rett når det blir ytringsfrihet mot ytringsfrihet.

Det er utfordrende å bruke subjektive tolkninger for å komme frem til en objektiv konklusjon, men jeg har gjort et forsøk. Ytringsfrihet i seg selv er et problematisk emne ettersom ekte objektivitet er vanskelig å forestille seg. Noe annet er hvor tolerant kan en stille seg til intoleranse.

2.2 Underholdningens plass i samfunn

Underholdning har hatt flere funksjoner i samfunnet gjennom tidene. I romertiden brukte man gladiator kamper for å underholde og for å ventilere misnøye slik at folkemassene ikke skulle gjøre opprør (Riple, 2012, s.106). I senere tid har dette utviklet seg. Under Sovjetunionen ble *agitprop*-stykker brukt som et ledd for å fremme kommunistiske budskap til folkemasser. Agitprop var en metode de brukte for å spre sin propaganda da store prosentandeler av befolkningen var analfabeter (Nygaard, 1993, S. 85). Brecht brukte også teateret til å få publikum til å tenke gjennom det episke teateret. Gjennom det skulle han tvinge publikum til å observere og tvinge dem til å ta stilling til det som blir vist (Nygaard, 1993, S. 122). Gjennom disse eksemplene kan en begrunne at underholdning er makt. Underholdning og åndsverk blir både et hjelpemiddel og en trussel for makthavere. Teateret er viktig for å formidle det som ellers er skjult (Nygaard, 1993, S. 222). Jeg vil i denne oppgaven forsøke å trenge dypere inn i norsk teaterhistorie og analysere hvordan to åndsverk blir behandlet i samfunnet. Denne oppgaven kan fort gå i samme felle som politiske teaterstykker har gjort gjennom tidene. Den forsøker å avdekke problematikk i systemet og kan dermed dømmes av tilhengere av disse maktfigurene som blir omdiskutert.

2.3 Ytringsfrihet og sensur

Ytringsfrihet er et tåkete begrep. Begrepet ytringsfrihet blir i denne oppgaven brukt som et individ eller en gruppes rett til å ytre uansett budskap. Det er viktig med ytringsfrihet i et samfunn, den gir mulighet for å kritisere det som blir sett på som urett, uansett hvem som skulle utført det. Det er en grunn til at medier blir omtalt som den fjerde statsmakt. Gjennom mediene formidles skandaler og hendelser til befolkningen, den kontrollerer myndigheter og enkeltpersoner (Melby, 2018). Ulike kulturer har tross dette grunnleggende forskjeller i sin *ytringsvennlighet*. Med ytringsvennlighet definerer oppgaven typiske holdninger til hva som er sosialt akseptert å si og gjøre i en gitt anledning. Ytringsvennligheten er med på å bestemme hvilken type *ytringsklima* det er til forskjellige tider. Ytringsklima er metoder som blir tatt i bruk for fremme ytringer. Den norske grunnloven paragraf 100 sier følgende om ytringsfriheten.

«Ytringsfrihet bør finne sted. Ingen kan holdes rettslig ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt opplysninger, ideer og budskap... Forhåndssensur og andre forebyggende forholdsregler kan ikke benyttes med mindre det er nødvendig for å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder...» (Grunnloven, 2004 § 100).

Dermed hvis en tolker grunnloven bokstavelig er sensurering kun tillatt for å beskytte barn fra videoer. Med ordene «levende bilder» ekskluderes muligheten for å sensurere teateret, med mulig unntak av videoer i et teaterstykke. De bruker også ordene «skadelig påvirkning». Det er ikke gitt en forklaring på hva dette betyr, forståelsen av denne ordlyden vil sannsynligvis være tolkbare til gitte øyeblikk. Det interessante med stykkene oppgaven tar for seg er at det er innenfor lovens rammer, men at folk likevel reagerte så sterkt.

Sensurering har forekommet mange ganger gjennom tidene. Det skjedde eksempelvis med Galileo Galilei i 1632, da den katolske kirken tvang Galilei til å trekke tilbake det han hadde skrevet i boken, *Dialog om de to store verdenssystemer*. Etter dette måtte han leve under overvåkning (Dybvig, D.D., Dybvig, M. & Wyller, T., 2019, s. 175). Det har i ettertid skjedd på mange forskjellige arenaer. En stedene dette har forekommet er teateret. Eksempelvis fikk Ibsens et dukkehjem i Tyskland i 1880 en etter-sensurert versjon, der de endret det slik at Nora ble værende hos mannen og barna sine (Hagen, 2019).

Det er vanskelig å snakke om ytringsfrihet uten å komme innom *sensur*. Sensur er innsnevring av ytringsfrihet. Selv om grunnloven sier at «ytringsfriheten skal finne sted» (2004, § 100), har den sine begrensninger. Sensurering har vært til stede i lang tid og den er ikke alltid en onde. Den beskytter med å innskrenke hatefulle ytringer som eksempelvis trusler, injurier og påtrengende pornografi. Oppgaven deler sensur inn i tre kategorier, selv-, preventiv- og etter-sensur. Selvsensur er gjort av produsenten selv. Preventiv-sensur er forebyggende sensurering, det forekommer eksempelvis ved å sette opp visse et manuskript. Etter-sensur er sensurering som forekommer i etterkant av skapelsen, det kan være et ferdigprodusert teaterstykke som må fjerne deler av manus (Ridderstrøm, 2020, s. 4).

I forskjellige politiske regimer er det ulike aktører som står for sensur. I et diktatur står myndighetene for mesteparten av sensuren. I et samfunn der sensur er imot loven er det en mer komplisert prosess for sensurering. Ridderstrøm sier det som sensureres er ting som framstilles slik at det avviker med hva som allment oppleves og tolkes som godt og sant. Sensur blir et «talerør» for majoriteten av befolkningen. De som gjennomfører sensur vil som regel mene at det er nyttig og hjelper til med å bedre samfunnet (Ridderstrøm, 2020, s. 4). Det er trolig majoriteten som utøver sensur i et samfunn der sensurering ikke skal finne sted.

2.4 Ytringsfriheten i Teateret

Med denne tolkningen av lovverket kan teateret i teorien sette opp alt kunstnere måtte begjære, men er dette realiteten? Det er lett å tro at teateret er et sted der en kan utnytte sin ytringsfrihet til det ytterste og er en arena der en kan utrykke seg fritt. Denne påstanden er riktig og feil på samme tid. Det er mulig å utrykke seg fritt på scenen, men et teater er også avgrenset av sine faktiske forhold. Teateret er et kostbart instrument. Det krever inntekt for at det skal kunne driftes. Derfor blir det å sette opp utfordrende oppsetninger et sjansespill og, slikt blir teaterets frihet innsnevret og vi kan ikke lenger si at teateret står helt fritt. Teateret må dermed begrense seg til det som er politisk korrekt og ikke kun av lovverket eller sensur. Hva som er anstendig til enhver tid avhenger av tre faktorer: sted, miljø og tid. Disse komponentene er dynamisk og kan endre seg over tid. Dermed står mange teater med en rett til å gjøre hva de måtte ønske, men uten reel mulighet til å bruke sin ytringsfrihet (Magnus, 1965, s. 86). Et eksempel på dette er institusjonsteatrene i dag, selv om de får økonomisk støtte fra staten er de avhengig av at det kommer publikum og ser på forestillinger.

Dermed kan det virke som om det er *folket* selv som setter kulturens begrensninger. Med folket menes mennesker som aktiviserer seg og har meninger i de gitte debattene som oppgaven fremstiller. Trolig er det samfunnets ytringsvennlighet som tolker grunnlovens ordlegging. Det er de moralske verdiene i samtiden som etablerer et ytringsklima og skaper en særegen ytringsvennlighet.

3 1930 årene: Guds grønne enger

For å finne informasjon om denne teateroppsetningen har jeg primært brukt pensumbøkene, men har også hørt på NRK sitt radioarkiv og hatt Nationaltheatrets sine nettarkiv til rådighet. Konflikten som ble skapt på grunn av denne oppsetningen hadde to parter. Den ene siden består av daværende teatersjef Christensen og Nationaltheatret. Den andre siden er det kristne lekmannsbevegelsen som ble ledet av sogneprest Blessing Dahle.

3.1 Handling og omstendigheter

Det første teaterstykket som oppgaven gjør rede for er *Guds grønne enger* som Nationaltheatret forsøkte å sette opp i 1933 (Ringdal, 2000, s.185). I korte trekk handler den om svarte menneskers naive oppfatning av det gamle testamentet. Stykket fremstilte svarte barns fantasi om hvordan de forsto ting når noen leste det gamle testamentet for dem. Alle karakterene på scenen skulle være av farge, med unntaket av Gud selv (Rønneberg, 1949, s. 245). Ved å studere bilder fra oppsetningen i Norge virker det som at det var hvite mennesker som var blitt malt svart (Nationaltheatret arkiv, ukjent). Blant annet blir Adam og Eva spilt som malte svarte barn. Gud var den eneste karakteren som ikke var svartmalt. Han fremstilles som en verdig mann som røyket sigar og hadde en hjelpsom innstilling. Stykket tar verken for seg religion som sannhet eller en usannhet (NRK, 2013, 02:30-03:50).

Noen omgivelser tilknyttet denne oppsetningen. Mellomkrigstiden er kjent som en periode med teatermotstand, primært fra kirken og den pietistiske legmannsbevegelsen. Christensen tok over som teatersjef på Nationaltheatret i 1930 (Ringdal, 2000, s.182). Dramatikeren av *Guds grønne enger* Marc Connellys hadde i USA fått Pulitzer-prisen for dette stykket i 1930. Oppsetningen av dette stykket på Dramatiska Teateren i Stockholm hadde også stor økonomisk suksess (Rønneberg, 1949, s. 246). Med denne kunnskapen valgte Christensen å

sikre seg rettighetene allerede i 1931. Det viste seg dog at i Norge skulle protestbølgene mot stykket være i planleggingsstadiet (Ringdal, 2000, s.186).

3.2 Reaksjonene

November 1932 offentliggjorde avisa Dagbladet informasjon fra Christensen om forestillingen. Oppsetningen skulle spilles i mars måned i 1933. Diskusjonene mellom folk og i avisene startet umiddelbart. Et humorstykke om det gamle testament der nesten alle er svart malte skuespillere ble urovekkende, og i tillegg skulle Gud framstilles på scenen. På en jubileumsgudstjeneste i Gjøvik kirke benyttet en sogneprest med navnet Blessing Dahle prekenen til å legge ut om grusomheten knyttet oppsetningen måtte ende. Alle disse reaksjonene mot oppsetningen var av mennesker som verken hadde sett eller lest stykket (Rønneberg, 1949, s. 246). «Negerskuespill» og blasfemiske uverdige spill skulle ikke tåles. Ifølge NRK sitt radioprogram om *Guds grønne enger* skal det ha blitt sagt «Nationaltheatret skal gå til den hjerteråhet og oppføre et negerskuespill hvor gud fremstilles i bongsjur og med sigarett i munnviken» (NRK, 2013, 15:30-15:43), bonjour er en slags kåpe. Det var nedbrytende at Gud ble omgjort til en menneskelig skikkelse, med uvaner som røyking, drikking og usømmelig klesstil. Med dette ble stykket dømt for å være blasfemisk og uverdige. Løssalget på avisene økte og debattene ble store. (NRK, 2013, 15:42-16:40). Teatersjefen svarte ikke på offentlighetens reaksjoner og spørsmål i avisene før det gikk fem dager. Sogneprest Dahle hadde mektige tilhengere og på de fem dagene vokste Dahles motstandsbevegelse seg stor (NRK, 2013, 17:30-18:20)

Stykket hadde ingen intensjon om å angripe religionen, men folkemasser følte seg krenket. Indremisjonsforbund over hele landet krevde at regjeringen skulle gripe inn, de ville ha forestillingen kansellert fordi de følte oppsetningen gjorde ap av herrens navn. Tross angrepene fra motstandsgruppene ville ikke Nationaltheatret legge ned oppsetningen (NRK, 2013, 28:00). Temaet motstanderne av stykket hadde reagert på kom inn til diskusjon på stortinget og ble en politisk debatt (Rønneberg, 1949, s. 245). 30. mars kom fylkesmann Hundseid med saken til Stortinget, han ville forby oppsetningen med lov. Stortinget tok opp forbudet før premieren på teaterstykket og et stort flertall av politikerne i denne saken hadde verken lest eller sett stykket før politikerne skulle diskutere den i stortinget (Frisvold, 1980, s. 48).

Hensikten med Stortingets innblanding kan nok i ettertid begrunnes med at valget ikke var langt unna. Det var ikke lenger bare trangsynte religionsoverbevisningene som var begrunnelsen for sensureringen, men også valgspekulasjon (Rønneberg, 1949, s. 246). Stemmene endte 94 mot og 49 for, og dermed kom kravet om at *Guds grønne enger* ikke skulle settes opp på Nationalteatret. Stortinget utalte seg med følgende begrunnelse; «respekt til folk over hele landet som ikke har mulighet/anledning til å bedømme stykket ut fra selvsyn.» (Frisvold, 1980, s. 48). Nationalteatrets styre måtte gi opp kampen om å spille stykket, og anmodet teatersjefen som gjorde stykket til en del av teaterets repertoar om å avtre sin stilling. Christensen gikk med på dette og gikk dermed av. Teateret måtte bøye seg i støvet for det kristne Norge (Rønneberg, 1949, s. 246).

Protestbølgen stoppet ikke med dette. Motpolen til kristen-Norge gikk nå imot Stortinget og Nationalteatrets ledelse. De mente dette var et angrep på ytringsfriheten. En måte dette ble markert på var at Dagbladet samlet inn mer enn 2000 underskrifter i protest og 7. april ble det arrangert en pipekonsert som var rettet mot Stortinget, Nationalteatrets styre og teatersjefens feighet. På grunn av disse begivenhetene krevde Christensen at stykket skulle bli spilt én gang, dette fikk han tillatelse til. Oppsetningen skulle være lukket og hadde til formål å vise motstanderne at forestillingen ikke ærekrenket kristendommen. Oppslutningen tilknyttet denne debatten var noe av grunnlaget for skapelsen av et nytt politisk parti i Stortinget, Kristelig folkeparti. Dette formidler godt hvor mye innflytelse teateret hadde på denne tiden (Rønneberg, 1949, s. 247).

4 Samtiden: *Ways of Seeing*

For å finne informasjon om denne oppsetningen har jeg primært brukt nettaviser. Jeg har også vært innom Black Box teater sine egne hjemmesider, samt ensemblet og de *fornærmedes* Facebook profiler. De fornærmede er i denne sammenhengen, mennesker som reagerer negativt eller er motstander av en av de gitte oppsetningene. Denne konflikten har også to sider. Den ene siden er Black Box teater ensemblet. Den andre parten, de fornærmede i denne saken, er FRP-Oslo, Tor Mikkel Wara, Laila Bertheussen, Erna Solberg og samboerparet Tybring-Gjedde.

4.1 Handling og Black Box teater

Etter å ha sett på hva som skjedde rundt *Guds grønne enger* forflytter vi fokuset til samtiden og vekk fra religionen. Samtidens stykke er *Ways of Seeing*. Denne forestillingen handler om hva som er rett og galt, de går inn i gråsoner på hva som er lovlig og ulovlig for både enkeltpersoner og staten. Dette var en kort forklaring hentet fra Black Box teater sine egne hjemmesider (Black Box teater, ukjent). Trøndelag teater som skulle vise forestillingen i mars 2020 sier dette om forestillingen:

«Ways of Seeing har skapt stor debatt og har vært utgangspunkt for diskusjoner om ytringsfrihet, jus, etikk, politiets rolle, kunstens rolle, mediehandtering, kommentarjournalistikk, armlengde-prinsippet, maktforhold og stipendtildelinger Gjennom å utforske temaet overvåking og grensene mellom hva som er lov og hva som er ulovlig, setter Ways of Seeing viktige spørsmål på dagsorden. Tidligere høyesterettsdommer Ketil Lund, som ledet etterforskningen av den ulovlige statlige overvåkningen av venstresiden på 90-talet, er også sentral i forestillingen.»
(trønderlag teater, ukjent).

Forestillingen i Trondheim ble dessverre avlyst på grunn av tiltakene rundt Corona-viruset. Dette gjorde at regjeringen endret det norske lovverket og avlyste alt av kulturelle arrangementer med større opphopning av folk (Trøndelag teater, Ukjent).

Black Box teater ble stiftet i 1985 i Oslo. De produserer og viser både norsk og internasjonal samtids-scenekunst. Teateret har ofte nyetablerte kunstnere i front og disse kunstnerne er fra både inn- og utlandet. (Black Box teater, ukjent). Dette gjenspeiles i forestillingen *Ways of Seeing*, da ensemblet består av både norske og utenlandske aktører. Kunstnerne bak *Ways of Seeing* er: Pia Maria Roll, Hanan Benmmar, Sara Baban og Marius von der Fehr. Da forestillingen ble utspilt var Anne Cecilie Silbue Birkeland teatersjef på Black Box teateret (Black Box teater, Ukjent).

4.2 Reaksjoner

Årsaken til de store debattene rundt oppsetningen er en video som ble spilt under stykket. På grunn av denne videoen skulle forestillingen bli bebredet for å «krenke privatlivets fred». Det

ble gjort videopptak tatt av og utenfor huset til den da sittende justisministeren Tor Mikkelt Wara og huset til stortingerepresentant og statssekretær Tybring-Gjedde. Bruken av denne videoen har skapt mange reaksjoner. De sterkeste fra de som ble filmet. Et videoklipp av et hus oppfattes ikke som noe som skal ha «skadelig påvirkning» på barn, og muligheten for lovlig sensur utelukkes. Likevel ble det mange reaksjoner omkring forestillingen. I forestillingen er det flere Frp-politikere som blir anklaget for å være rasister (Karlsen, 2018). Det ble mye avisskriverier om forestillingen og videoen. Videoen av husene skal angivelig være grunnlaget for trussel-aksjoner ført mot hjemmet til justisministeren. Forestillingen ble spilt 23 november 2018 og aksjonene i etterkant var mange. (Bertheussen, 2018). Her er rekkefølgen på hendelsene som fant sted utenfor huset til justisministeren og hans samboer Laila Anita Bertheussen:

- 6. desember 2018: rasist ble tagget på husveggen og forsøk på bilbrann.
 - 17. januar 2019: brann i søppelspann (politi og brannvesen kommer).
 - 11. februar 2019: brennbare stoffer under bil (politets bombegruppe kommer).
 - 4. mars 2019: trusselbrev i postkassen (bombegruppe kommer).
 - 10. mars 2019: bilbrann (politi og brannvesen kommer).
- (Fjelltveit, Ruud & Stolt-Nielsen, 2019).

Samboer til Wara, Laila Bertheussen en delgrunn for oppmerksomheten som skapte de store medieoppslagene. Bertheussen ser forestillingen og filmer den. Flere ganger blir Bertheussen anmodet om å slå av kameraet samt slette opptakene, dette nektet hun. Hun blir dermed kastet ut av fra forestillingen (Suvatne, 2019). Noen dager etter å ha sett forestillingen går Bertheussen ut til media med en kronikk og uttaler følgende til VG:

«Der står de, på privat grunn, og filmer i skjul mens jeg er hjemme. De filmer stuevinduet og soveromsvinduet, og der inne er jeg. Jeg som aldri har oppsøkt offentlighetens lys. Jeg som alltid har satt pris på min anonymitet. Det er inntrengere og jeg er uten mulighet til å forsvare meg. Hadde jeg visst at de var der ute hadde jeg selvsagt fått dem fjernet.... Skal familie, barn og venner til en som våger å ta på seg offentlige verv utsettes for snikfilming, invadering av privatlivets fred og settes i sammenheng med helt vanvittige konspirasjonsteorier?» (Bertheussen, 2018).

Med disse hendelsene blir Bertheussen hovedaktøren og hovedgrunnen for at reaksjonene knyttet denne forestillingen trekker seg så langt. Hun reagerer på at det er hennes hus som blir

filmet. Deretter angriper hun kunstnerne bak stykket. Hun gjør dette med å gå offentlig ut og anklager dem for å være inntrengere, hun ber dem unnskyld og fjerne videoen. Bertheussen ville fjerne innholdet hun mente anklaget seg og familien for å være rasister. Selv om Black Box Teater slapp å fjerne videoen vil oppgaven definere dette som et forsøk på etter-sensur.

Diskusjonen kommer på den politiske agendaen og statsminister Erna Solberg velger å kommentere saken. Solberg velger et tydelig standpunkt. Hun står på familien Wara sin side. Der sier hun blant annet:

«Det at man setter søkelyset på ikke hva en politiker sier eller har gjort, men på familien, øker belastningen på politikerens familie. Det må de som står bak forestillingen faktisk ta ansvar for og skjønne at de gjør. Kunst er også politikk, og brukes ofte i det. Ytringsfriheten er stor i Norge, det er lov å gjøre dette, men det er samtidig slik at du må ta ansvar for at du har vært med på å øke belastningen på denne og andre familier, sier Solberg.» (Ighanian, C. G & Skarvøy, L. J, 2019)

4.3 Eftervirkning

I november blir ensemblet av stykket anmeldt av Bertheussen. Anmeldelsen blir henlagt og Bertheussen innklager henleggelsen til statsadvokaten. Hun kritiserer Oslo politiets manglende etterforskning i klagen. Andre gang går anken gjennom og saken blir gjenopptatt. Det skal angivelig være på grunn av trusselhendelsene som ble gjort mot husstandene (Finsveen, Gilbrant & Madshus, 2019). Ensemblet av teaterstykket får samtidig tilsendt trusler. Det er debatter i avisene og på Facebook. I avisene kommer irrelevante temaer som kunstnerens økonomi og stipendutdeling frem. Det blir diskusjoner rundt offentlige etaters bruk av kulturstipend (Innenriks. vaksjef, 2018).

Samtidig som FRP-Oslo forsøker å ta støtten fra ensemblet opplever produsentene av teaterstykket truende hendelser som personangrep og trusler. Ensemblet ble truet med at folk visste hvor de bodde, de ble sammenlignet med Quisling og de med innvandrerbakgrunn ble truet med deportering. Mye av dette kom gjennom anonyme Facebook-kontoer. Disse ble opplevd som så alvorlig at Black Box ensemblet så seg nødt til å anmelde (Suvatne, 2018).

Etter dette, den 13. mars blir ensemblet siktet av Oslo-politiet for brudd på privatlivets fred. Dagen etter blir Bertheussen siktet av PST for å ha påsatt brann på bilen. 28. mars mistenkes Bertheussen for selv å ha foretatt de såkalte terrorhandlingene. Hendelsene resulterte i justisministeren avgang (Eriksen et al., 2019). Hendelsene tilknyttet denne oppsetningen forgår enda, Bertheussens rettsak pågår i skrivende stund. Avgjørelsen fra denne rettsaken kan trolig få historiske betydninger for Black Box teater og dets virkning på mennesker. (NRK, 2020).

5 Sammenligning og drøfting

5.1 Introduksjon til drøfting og tolkningsdel

Så langt har oppgaven gjort rede for noe av det norske lovverket som forvalter sensur, hendelsene og reaksjonene lenket de to aktuelle teaterproduksjonene. Videre skal oppgaven tolke og drøfte disse temaene, først isolert og deretter i sammenheng med hverandre. Oppgaven vil se på reaksjonstemaene til de forskjellige forestillingene, for *Guds grønne enger* er det kristendommen og for *Ways of Seeing* er det rasisme. Jeg vil se på de temaene og se etter sammenligningspotensiale mellom de to tidene.

5.2 Ytringsklima

De forskjellige tidene har forskjellige premisser for å ytre misnøye. De forskjellige forutsetningene som gjøres rede for er kommunikasjonsmidler og maktposisjoner. Forskjellige typer kommunikasjonsmetoder endrer både ytringsklima og ytringsvennligheten. I samtiden finnes flere plattformer å ytre meninger på, som Instagram, Facebook og Youtube. Dette gjør at ytringsvennligheten har endret seg. En måte dette kommer frem på er gjennom internettet der kommer muligheten for anonymitet. Gjennom anonymitet kommer lettere ekstreme meninger frem (Sunde, 2013, s. 10).

Vi sammenligne hvordan kommunikasjonsmidler de fornærmede velger for å ytre sin misnøye i de forskjellige tidene. En ting som viste seg er at begge tider bruker kommunikasjonsmidlet avis aktivt for å diskutere sakene. Reaksjonene til *Guds grønne enger* kom allerede etter slippet av stykket som skjedde i Dagbladet. Det ble diskusjoner gjennom aviser, der folk sendte inn leserbrev og flere anerkjente mennesker kommenterte saken (Rønneberg, 1949, s. 246). I *Ways of Seeing* ble striden tilknyttet forestillingen også tatt opp i

forskjellige aviser. De ulike avisene avdekket forskjellige versjoner av sannheten. Alle mulige synsvinkler av diskusjoner kom frem gjennom avisene.

I samtiden blir sosiale medier hyppig brukt. Den vesentligste forskjellen mellom reaksjonene rundt forestillingene er at oppsetningen fra 1933 var en kollektiv reaksjon i motsetning til den i 2018, som var privatpersoner som reagerte og engasjerte andre. Kruttet for reaksjonene i *Ways of Seeing* var et Facebook-innlegg som Bertheussen la ut. I innlegget fremmet Bertheussen sin tolkning av hva denne forestillingen fikk mennesker til å tenke. Bertheussen mente at forestillingen beskylte familien hennes for å være rasister og nazister. Videre etter dette kom saken til avisene (Bertheussen, 2018). Disse moderne plattformene som Facebook har betydelig større mulighet for å nå bredere publikum. En kommentar skrevet nede i Haugesund kan ha muligheter til å bli sett opppe til Vadsø. Denne rekkevidden var vanskeligere med å møte opp på demonstrasjoner, slikt de gjorde på den tiden.

I begge tilfellene som er gjort rede for er det noen få som reagerer og blusser opp debatten. I begge disse tilfellene var de som ble provosert høytstående mennesker. I *Guds grønne enger* var det religiøse ledere og på *Ways of Seeing* stortingerepresentanter med familie. Det kan være et signal om at når mennesker med makt reagerer har de større mulighet til å straffe eller fjerne det de reagerer på. De har større mulighet for å beskytte sine verdier og kan lettere ta fra kunstnere sin ytringsfrihet. I begge de gitte forestillingene har et fåtall av motstandere faktisk sett teaterstykket som er omdiskutert. Det er mange som har blitt fortalt om det og ikke sett det selv. Noe som påvirker hvordan folk ser og tolker forestillingen (Rønneberg, 1949, s. 246).

I moderne tid har diskusjoner og de forskjellige protestene foregått i forskjellige medier. Hovedsakelig har diskusjonene foregått gjennom forskjellige aviser og på Facebook. På 30-tallet skjedde også mye av diskusjonene i avisene, med de hadde flere samlinger eksempelvis i kirkene og bedehus. I tillegg skjedde flere av protestene som aksjoner. Eksempelvis ble det arrangert pipekonsert etter Christensen gikk av som sjef for teateret og underskriftskampanjer (Rønneberg, 1949, s.247).

5.3 Religionskritikk

Religionskritikk og diskurs er et kjent fenomen i begge disse tidsperiodene. Jeg blir i denne delen av oppgaven å se på *Guds grønne enger* og debatter den har skapt gjennom tidene.

Dermed kommer en av moderne tiders største motstander av oppsetningen Selbekk å bli diskutert. Videre vil oppgaven se på et moderne humorstykke med kristendom som tema og så sammenligne de to tidenes reaksjoner.

Guds grønne enger handler om det andre testament og alle reaksjonene var tilknyttet dette. Gud på scenen er et farlig tema, selv om stykket ikke hadde agenda å angripe kristendommen. Den skulle bare bruke bibelhistoriene for å skape humor. Hele grunnen til de store protestene var religionens overbevisninger som førte til at mange følte seg krenket (Rønneberg, 1949, s.246).

Et eksempel fra relativt moderne tid er hvordan blasfemiparagrafen kom på den politiske agendaen i 2004. *Guds grønne enger* klarte å endre ordlyden i blasfemiparagrafen i 1933. Sist gang denne paragrafen ble tatt i bruk var da Arnulf Øverland forbannet seg over kristenfolkets reaksjoner rundt *Guds grønne enger* og han skrev *Kristendommen, - den tiende landeplage* (1933). Der langet han ut mot kristendommen og kristne (Ringdal, 2000, s.186). Denne paragrafen har «sovet» helt siden da. I 2004 kom det et forslag om å fjerne paragrafen. Når dette skjer, blusser kritikken om å fjerne paragrafen opp. Vebjørn K. Selbekk er en kristenkonserverativ redaktør og han var en av forkjemperne for å beholde paragrafen. Selbekk skrev følgende i en artikkel når han forsvarte paragrafen og angrep oppsettelsen av *Guds grønne enger*: «Det hellige ble trukket ned i sølen på en helt uakseptabel måte.» (Øverbye & Nærland, 2006). Denne paragrafen var en forsikring på å holde det hellige hellig.

Vi følger Selbekk frem noen år til 2006, to år etter hans uttalelser om *Guds grønne enger* og blasfemiparagrafen. Da blir Selbekk selv anklaget for blasfemi, men denne gangen mot Islam. Dette på grunn av sin publisering av Mohammed-tegninger i sitt magasin (Øverbye & Nærland, 2006). Noe som er et tydelig eksempel på en enkeltperson som bruker sin innflytelse til å fremme sine ytringer og samtidig ønsker å sensurere det han er imot og mener er galt. Selbekk har mange følgere som tar til seg hans meninger. Disse ønsker også å nekte *Guds grønne enger* å bli spilt. Ensemblet som vil sette opp stykket får små stemmer sammenlignet med motstanderne. De har ikke samme mulighet til å få fremmet hvorfor

oppsetningen burde settes opp. Dermed blir et stort element av hvem som kan benytte ytringsfrihet og foreta sensur de med makten til å fremme kritikk.

En av frontpersonene som kjemper for det hellige skal beholdes i teateret vanærer andres religion. Er det slikt da at nordmenn bare bryr seg om det som føles hellig for oss? Se tilbake på teaterstykket *Juleevangeliet* som ble spilt i Trondheim julen 2016. I programmet til oppsetningen sto det «smelt på tjukken av gud». Dette skal ha skapt store reaksjoner. Ordlyden fikk en teatergjenger til å ta kontakt med Trondheim teater. Den fornærmede teatergjengeren med støtte fra andre var overasket over at teateret tok seg en slik kunstnerisk frihet. Det handlet om respekt ovenfor religionen (Fjellhøy, 2016). Religion skaper igjen reaksjoner før stykket en gang er vist.

Disse eksemplene fra nyere tid viser hvor aktuell denne tematikken fortsatt er i dag. Dermed kan det virke som at til og med i dag har nordmenn stor respekt for det vi anser som hellig. Det ønsket noen har om preventiv-sensurering, som for eksempel Selbekk viser, kommer trolig fra et ønske om å ha et taktfullt samfunn (Ridderstrøm, 2020, s. 2). Religion er nok ikke like potent i samfunnet i nåtiden, men det er enda innflytelsesfulle mennesker som har dette som kampsak. Det kan virke som om det er kristendom og ikke religion generelt. For partier å følge kristendommen kunne tidligere gjøre at man vant et valg. I dag kom blesten fra maktmennesker som engasjerte seg. Dette kommer frem blant annet når myndighetene valgte å fjerne blasfemiparagrafen, paragrafen *Guds grønne enger* endret ordlyden på. Dette skapte spesielt debatter i kristne kretser, men spredde seg ikke særlig mye mer (Nærland & Øverbye, 2006).

5.4 Rasisme

En del av temaet i *Ways of Seeing* er rasisme. Jeg blir i denne drøftingsdelen å se på rasistiske tendenser som foregikk rundt teaterstykket i 1933. Deretter ser jeg på de rasistiske tendensene tilknyttet samtidens stykke. Etter dette vil jeg drøfte forskjellene og den eventuelle utviklingen.

I 1933 reagerte den fornærmede lekmannsbevegelsen på guds fremstilling på scenen. For dem er en støtende fremstilling av Gud den største ærekrenkelsen. Det er dog trolig ikke bare religiøse holdninger som kan være grunnen for de store reaksjonene lenket *Guds grønne*

enger. Det kan argumenteres for at saken blusset opp i den grad det gjorde på grunnlag av underliggende rasistiske holdninger i den norske befolkningen. Opphavet til denne påstanden kommer av at de fremtredenene personer som anerkjente nedleggelsen av oppsetningen *Guds grønne enger*. Senere tilsluttet de seg nazistenes rekke under andre verdenskrig. En av disse er fylkesmannen Hundseid, mannen som tok saken til Stortinget og ville forby oppsetningen (Rønneberg, 1949, s. 247). En annen stor profil som ble en del av nazistenes rekke var Blessing Dahle. Som tidligere nevnt var det mannen som skapte stor uro i leksmannsmiljøet rundt oppsetningen (Rønneberg, 1949, s. 246). Med dette i bakhodet kan det stilles spørsmål til om det i realiteten var guds tilstedeværelse som var problemet eller at fargede skikkelsene skulle fremstille skikkelsene det gamle testamentet. Det er vanskelig å argumentere for eller imot, men hvis vi ser på tematikken religion, hvordan er den i *Ways of Seeing*?

Sara Baban, en av utøverne i *Ways of Seeing* fikk tilsendt flere trusler. Hun mente selv at truslene og kommentarene kom til henne fordi hun var kvinne og har bakgrunn som flykning. Hun forklarer dette til Dagbladet med å referere til når stortingsrepresentant Tybring-Gjedde (som også fikk sitt hus filmet) skrev et Facebookinnlegg med overskriften «det er takken for at Norge tar imot mennesker på flukt» (Suvatne, 2018). Et interessant fenomen er at medkunstner og medskaper av verket *Ways of Seeing* Pia Maria Roll ikke har mottatt slike trusler som Baban. Regissør Pia Maria Roll er selv etnisk norsk og oppvokst på Bislett i Oslo. Hun synes det er ergerlig at Tybring-Gjedde skal velge å henge ut Baban (Suvatne, 2018).

Norge har lovverk om antirasisme, siden 1930-tallet har vi utviklet oss og tatt inn flere etnisiteter, på tross dette forekommer fremdeles rasistiske holdninger i Norge i samtiden. Selv om den kanskje ikke er like ille som da teateret sminket opp hvite mennesker som naive svarte mennesker. Vi har blitt mer varsom med bruken av ordet neger. Vi har i Norge i dag et mer mangfoldig samfunn med mennesker med fremmedkulturelle bakgrunner, dette har ført til at problematikken fremheves på andre plan. Som hvordan innvandrere blir behandlet innad i samfunnet og kulturell samhandling. På 1930 tallet var ikke dette tette forholdet mellom de forskjellige kulturene, dermed ble problemene annerledes. Det var slik ting var og holdninger folk hadde. Rasisme var og er enda et problem, de blir dog tolket på forskjellig i de to tidene. I dag er fortsatt rase- og kulturpolitikk og problematikk et potent tema.

5.5 Ytringsfrihet versus ytringsfrihet

Avslutningsvis i denne oppgaven skal jeg se på ytringsfriheten og sensurens påvirkningskraft i samfunnet. Dette gjør jeg gjennom å undersøke hvordan maktpersoner eller store folkemasser skaper blest og får kritikken sin til rettslige arenaer. Jeg vil forsøke å drøfte meg frem til hvordan de fornærmede klarte å få *Guds grønne enger* sensurert og *Ways of Seeing* til å bli rettslig forfulgt.

5.5.1 1933

Like etter informasjonen om *Guds grønne enger* offentligjøres starter reaksjonene. En religiøs leder tar med seg masser til protest og aktiverer et helt lekmannsmiljø. Denne kraften er så stor at institusjonen fjernet stykket fra sitt repertoar og teatersjefen endte med å gå av. Mennesker som i realiteten ikke visste noe om teaterstykket skapte stort blest siden mennesker med innflytelse hevdet det er blasfemisk. Antallet fornærmede økte og ble kraftig. De som vinner frem til slutt er de fornærmede, slaget om oppsetningen blir politikk. Politikere startet med å utnytte reaksjonene tilknyttet forestillingen, fordi valget var på vei. Politikere ville sikre seg de fornærmedes stemmer (Rønneberg, 1949, s. 246). Dette valget skulle for alvor ta opp norsk kultur og morale verdier. Teaterstykket ble et instrument for en større kulturdebatt som tok sted på denne tiden. Det ble brukt en preventiv sensurering, i form av forhåndssensur. (Frisvold, 1980, s. 49). Dette førte trolig til at det «ikke antikristne stykket» ble nektet spilt og avgangen til en teatersjef.

Selv om oppsetningen ikke brøt noen lover, brøyt den med datidens ytringsvennlighet. Dermed ble det massene som tok sannheten og overbeviste omstendighetene. De tok makten med handlingene sine. Dette førte til at da teateret forsøkte å forsvare seg tok ikke folket det til seg. Alle disse faktorene førte til en fratagelse av ytringsfrihet og forhåndssensur som var ulovlig ifølge den norske grunnloven (Frisvold, 1980, s. 49).

5.5.2 2018

En kan tydelig se at statsminister Erna Solberg tar et standpunkt i *Ways of Seeing* debatten og den er på partiet til Bertheussen. Erna mener kunstnerne må ha ryggrad til å stå i rettslig forfølgelse da de har provosert og presentert kunst om offentlige personer. Bertheussen opplever dette stykket som ubehagelig, men dette tilsier ikke at det er ulovlig eller fortjener straffefølgelse. Grunnen til innblanding til statsministeren kan være at en av de i det fornærmede paret er en politiker som var statsråd for Solberg (Ansari, M. Fl, 2020). En kan

argumentere at Solberg, og Bertheussen utnytter sin maktposisjon for å fremme sine meninger. Det skal være usagt om det er bevisste eller ubevisste motiver rundt dette, men ordene påvirker uansett dette. En statsministers posisjon til å forme offentlighetens synspunkt er betydelig. Denne rekkevidden for å dele kritikk har få andre og blir dermed noe som kan benyttes. Bertheussen forsøker å endre på forestillingen og innskrenke kunstneres ytringsfrihet, statsministeren som tar parti med henne blir dermed en bidragsyter til forsøk på sensur og å gjøre folk til motstandere av oppsetningen.

Ensemblet blir utsatt for en konspirasjon og irrelevante elementer kommer frem i diskusjonen for å angripe kunstnerne som ikke har brutt det norske lovverket. Blant de tingene som kommer frem er stipendbruken til kunstnerne, da tre stykker i ensemblet er mottakere av et kulturstipend (Aronsen & Eggen, 2019). I VG sine kommentatorfelt har det blant annet kommet varierende holdninger frem. Mange av kommentarene er negative ytringer om skattepenger og hvordan penger blir kastet bort på teateret. Dette kom blant annet frem til byrådet i Oslo. Der kommer Oslo-FRP med forslag om å trekke den kommunale støtten. Dette forslaget gikk ikke gjennom, men demonstrerer at det fornærmede FRP partiet forsøker å undertrykke kunstnerne i fremtiden og hemme deres mulighet for ytringer som motsier Frp sin politiske agenda.

5.5.3 Komparasjon

Begge stykkene blir påvirket av mennesker med makt som fører frem protestene. Mange tar parti med de fornærmede. Med dette blir sannheten skapt av de med mest makt. Et eksempel på dette er at politiet også velger partiet til Wara familien. Det ender med at politiet selv sikter ensemblet for krenkelse av privatlivets fred, i henhold til paragraf 267 i straffeloven.

Ensemblet blir rettslig forfulgt på grunn av denne oppsetningen. (Fjellveit, Ruud & Stolt-Nielsen, 2019). Dette kan sies å være et angrep på ytringsfriheten. Fullstendig ytringsfrihet er ikke gitt. Mennesker med innflytelse har fordeler når det kommer til å spre sin versjon av sannheten, da disse menneskene gjerne har et større nettverk og *etos*, en kjent god moraloppfatning.

På 1930 tallet vant motstanderne, i moderne tid derimot klarte kunstnerne å vinne. De trengte ikke å endre noe i sin oppsetning og fikk siktelsene mot dem fjernet. Får dette utfallet noe betydning for nye teaterforestillinger som i fremtiden vil utfordre sensur og ytringsfrihet? Vil denne hendelsen hjelpe fremtidens oppsetninger med støtte fra eksempelvis

kunstorganisasjoner? Black Box Theater måtte stå gjennom hets og trusler fra omgivelsene. Dette muligens fordi oppsetningen stilte spørsmål ved mennesker i maktposisjoner i landet. Det er vanskelig i skrivende stund å svare på om hvilken betydning denne seieren for teateret vil ha, dette er noe tiden vil vise.

Hva hadde skjedd om PST ikke hadde funnet ut at Bertheussen hadde utført disse handlingene selv? Hvordan hadde dette påvirket teatrene rundt omkring? En konsekvens av dette kunne vært at flere teater hadde utviklet selvsensur. Mennesker som ikke vil bli behandlet på samme måte som Black Box teater. I verste tilfelle kunne *Ways of Seeing* blitt eksemplet på et Norge med begrenset ytringsfrihet. Black Box Teater fikk lite støtte før Bertheussen ble siktet. På tross at kunstnerne ikke brøt loven, følger folket rettsaken. Rettsakene settes i gang på grunn av politikere. I flere tilfeller har det blitt slik at når ytringsfrihet kjempet mot ytringsfrihet, blir det den med makt som får skrive «sannheten». Dette førte i 1933 til preventiv-sensur, men heldigvis i 2018 førte etterforskning til at lovbrøteren ble avslørt. Er dette en påminnelse på at ytringsfriheten aldri er en selvfølge? Forhåpentligvis lærte Norge noe av omstendighetene og reaksjonene rundt *Ways of Seeing*. Muligens skapte det en større støtte for kunstmiljøet i fremtiden. Når mennesker i fremtiden tviler på omstendigheter rundt en oppsetning og et ensemble får motstand kommer muligens enkeltpersoner og kunstorganisasjoner ensemblet i forsvar. På denne måten klarer en å holde ytringsvennligheten bred. Eliten får sympati hos mange, men blir også i stor grad hatet.

6 Oppsummering

Hensikten med å skrive denne oppgaven var å skape et overblikk på hvordan ytringsfriheten blir utfordret i to forskjellige tidsperioder i Norge. Jeg har forsøkt å gå dypere inn å analysere hvorfor reaksjonene har fått muligheten til å utfordre ytringsfriheten i den grad de har. Jeg analyserte sensur i forbindelse med teater med to forestillinger som eksempler. De to forestillingene jeg brukte som eksempel på hvordan Norge håndterer tilsynelatende krenkende stykker var *Guds grønne enger* og *Ways of Seeing*. Jeg så på teaterhistorien og så på underholdningens plass i samfunnet i forskjellige tidsepoker. Der etablerte jeg at underholdning er makt. Denne makten kan enten brukes for å behjelp og skade makterpersoner. Norge er et demokratisk land som lever med ytringsfrihet, noen ganger blir den utfordret. Det er ikke alle ytringer som blir akseptert av befolkningen selv om det er

lovlige uttalelser. Når maktmennesker eller store folkemasser går imot noe, er det vanskelig å ignorere det. Dette kan føre til å ytringsfriheten blir komprimert. En indirekte måte ytringsfriheten blir komprimert på er gjennom lavt publikumstall. Når ingen møter opp i teateret, kommer ingen inntekter og dermed går teateret konkurs.

Dette skjedde med begge teaterstykkene oppgaven tok for seg. Ytringsvennligheten i de forskjellige tidene avgjør hva mennesker reagerer på. I mellomkrigstiden var det kristendommen som, men i moderne tid var det anklager om rasisme. Dette trolig fordi det var temaer som var aktuelle i sin samtid. Det moderne Norge er ikke like konservativ som på 1930-tallet. Samtidig er det flere mennesker i Norge med fremmedkulturell bakgrunn. Dette forklarer trolig hvorfor reaksjonene ble større enn vi kunne forventet å oppleve i dag. Ytringsklimaet indikerer hva folk gjør når de reagerer. I begge disse periodene var avisen en viktig arena for å dele meninger og diskutere problematikken. Det er trolig fordi avisene er en viktig del av den fjerde statsmakt. Det er media sin oppgave å formidle viktige budskap til folket og dermed blir det en naturlig plattform å ytre meningene sine. Den store kontrasten med meningsformidling i de to tidene er sosiale medier versus fysisk oppmøte. I dag kreves det ikke at man må fysisk møte opp en plass for å fremme meningene sine. Det er mange flere plattformer å velge mellom, som personlige medier lik Instagram, Facebook og Snapchat, i tillegg til andre netttforum. Før ble det arrangert store folkeoppmøter, hva som fungerer best er vanskelig å si sikkert.

Hvem det er som reagerer har mye å si for reaksjonens rekkevidde. Et menneske med etos kan trolig skape et større skadeomfang enn de uten. Når to parter står i opposisjon mot hverandre og den ene parten er en velkjent figur, er muligheten for at maktpersonen klarer å få flere folk på sitt parti større. Hvis motstanderen også har etos vil det bli en større spredning i hvilket parti mennesker tar. Dette er ikke nødvendigvis alltid tilfelle da mange maktmennesker også er hatet.

6.1 Svar på problemstilling

I teorien har et teater i Norge ytringsfrihet, men i praksis er dette ikke tilfellet. Det er økonomiske faktorer som spiller inn. Disse faktorene er en gitt tids ytringsklima og ytringsvennlighet. Disse varierer ut ifra tid, miljø og sted. Ytringsfriheten blir hemmet av

publikums interesse, uten publikum kommer ingen inntekter. Dermed må styret velge et repertoar som er tilpasset befolkningens de skal spille for.

Forskjellene på hva en reagerer på har ikke endret seg for mye. I samtiden reagerer folk enda på kristendom i teater. En av de store forskjellene er dagens teknologi. Før ble det mye avis skriveri og innlegg i avisene, i dag har man flere større arenaer å ytre sine meninger på. En kan for eksempel skrive i kommentarfelt i nettaviser eller bruke sosiale medier som Facebook. Temaet rasisme har også endret seg en del. I mellomkrigstiden brukte hvite skuespillere blackface når de skulle spille svarte mennesker, i dag hadde dette vært uakseptabelt. Norge har en annen holdning til andre kulturer da vi i større grad lever i et flerkulturelt samfunn. I mellomkrigstiden møtte mennesker mer opp for å demonstrere sin misnøye. Vi kan sammenligne sosiale medier som vi bruker i dag med oppmøtet folk hadde før i tiden. I samtiden kan en formidle meningene sine på nye plattformer, gjennom disse kommunikasjonsplattformene kan en få frem det samme budskapet en før trengte å dra å demonstrere mot. Det gir også muligheten for å engasjere seg i mange flere saker, da man ikke trenger å møte fysisk opp.

Ytringsfriheten blir utfordret i *Guds grønne enger* og *Ways of seeing* gjennom å eksponere samfunnet for å henholdsvis ta for seg det hellige på scenen og utfordre dagens politikere. I *Guds grønne enger* var kristendommen et stort tema og Guds tilstedeværelse på scenen førte til store reaksjoner. Reaksjoner kommer fra store folkemasser, deres verdenssyn ble utfordret og fikk dem til å motarbeide forestillingen. *Ways of Seeing* utfordrer den norske politikken og handlingene til enkelte politikere. Det er i hovedsak de fornærmede som reagerer sterkest på dem. I videre studie hadde det vært interessant å sett om de populære oppsetningene som hovedregel forholder seg til hva som er allerede sosialt akseptert i et samfunn. Dermed se på forskjellen på oppslutning rundt samfunnskritiske stykker og sosialt aksepterte stykker.

Trolig kan de underliggende årsakene bak de store reaksjonene være tilknyttet at menneskene som ble provosert var svært innflytelsesfulle. Disse menneskene har gode ressurser for å fremme sin kritikk. Hadde en tilfeldig mann alene på gaten reagert på samme måte er det lite trolig motstanden hadde blitt like kraftig. Dette er noe begge teaterstykkene har til felles. I *Guds grønne enger* var det sogneprester og lekmannsbevegelsen som reagerte og i *Ways of Seeing* var det justisminister, FRP-politikere og Statsminister som reagerte.

Mange er forledet til å tro at fullstendig ytringsfrihet er en selvfølge i det norske teateret, når den i realiteten oftest utsettes for subtile former for sensur. Likt hvordan keiseren blir forledet til å tro at han har vakre klær når han i realiteten er naken.

7 Litteraturliste

7.1 Litteratur

- Berg, T. (1992). Teatersjef Henry Gleditsch og Trøndelag teaters krigshistorie (1940-1942). Trondheim: Trøndelag Teater
- Dahl, H. F & Bastiansen, H. G. (2000). Hvor fritt er land?. Gjøvik: Cappelen.
- Dybvig, D. D., Dybvig & M, Wylle, T. (2019). Tanke og handling (1 utg.). Bergen: Fagbokforlaget
- Frisvold, Ø. (1980). Teateret i norsk kulturpolitikk. Kristiansand: universitetsforlaget
- Jørgens, P. S. & Rienecker, L. (2013). Den gode oppgaven (2 utg.). Bergen: fagbokforlaget
- Lyche, L. (1991). Norges teater historie. Asker: Tell forlag
- Magnus, M. H. (1965) Vår ytringsfrihet: jurister og representanter for presse og kringkasting, teater, film og litteratur drøfter ytringsfrihetens stilling i vårt land idag. Oslo: studieselskapet samfunn og næringsliv
- Nygaard, J. (1993). Teaterets historie i Europa. Oslo: Spillerom
- Ringdal, N. J. (2000). Nationaltheatrets historie 1899-1999. Akershus : Gyldendal
- Rønning, A (1949). Nationaltheateret gjennom femti år. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Schoeman, F. D (1992). Privacy and social freedom. USA: cambridge university press.
- Stærk, B. (2019). ytringsfrihet annotert. Oslo : Krangel&uro forlag
- Sunde, M. I (2013). forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett. Oslo: politihøgskolen.

7.2 Avisartikler knyttet Ways of Seeing

- Aronsen & Eggen, (2019, 29. mars). «Ways of seeing»- kunstnerene får millionstipend. VG. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Opkmzl/ways-of-seeing-kunstnerer-faar-millionstipend>
- Bertheussen, L. A. (2018, 1. desember). «De kaller det kunst, jeg kaller det en grov invasjon av mitt privatliv.» VG. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/zLKB1r/de-kaller-det-kunst-jeg-kaller-det-en-grov-invasjon-av-mitt-privatliv>
- Breivik, E. M., Kristiansen, T. & Storaas, I. H. (2019, 27. mars). Presset Erna om Black Box håndtering: vil ikke beklage. VG. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/kJwo4A/presset-erna-om-black-box-haandtering-ville-ikke-beklage>
- Eriksen, N., Finsveen, J. N., Hultgreen, G., Mogen, T. & Walnum, A. N. (2019, 14. mars).

- Justisministerens samboer Laila Anita Bertheussen siktet for å ha startet brann i familiens bil. Dagbladet. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/justisministerens-samboer-laila-anita-bertheussen-siktet-for-a-ha-startet-brann-i-familiens-bil/70873160>
- Finsveen, J. N., Gilbrant, J. & Madshus, K. (2019, 15. mars). Teaterdirektør og kunstnere siktet etter forestilling. Dagbladet. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/teaterdirektor-og-kunstnere-siktet-etter-forestilling/70878779>
- Fjellveit, I., Ruud, S. & Stolt-Nielsen, H. (2019, 17. mars). Waras samboer langer ut på Facebook. Nå er hun selv siktet. Aftenposten. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/kaAb86/waras-samboer-langet-ut-paa-facebook-naa-er-hun-selv-siktet>
- Karlsen, R. (2018, 24. November). – Dette er farlig. HRS. Hentet fra <https://www.rights.no/2018/11/dette-er-farlig/>
- Suvatne, S. S. (2018, 28. November). Teaterstykke filmet hjemmet til Tybring-Gjedde. Skuespilleren har mottatt grove trusler. Dagbladet. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/teaterstykke-filmet-hjemmet-til-tybring-gjedde-skuespilleren-har-mottatt-grove-trusler/70500779>
- NRK. (ukjent). Bertheussen tiltalt for trusler. NRK. Hentet fra <https://www.nrk.no/nyheter/bertheussen-tiltalt-for-trusler-1.14328420>
- Suvatne, S. S. (2019, 16. mars). På dette bilde starter Wara-bråket. Dagbladet. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/pa-dette-bildet-starter-wara-braket/70508314>
- Trønderlag teate. (ukjent). Ways of seeing. Hentet fra <https://www.trondelag-teater.no/forestillinger/ways-of-seeing>

7.3 Diverse nettsider

- Fjellhøy, I. C. (2016, 28. september). Uttrykket «smelt på tjukken av gud» ble for sterk kost. Dagbladet. Hentet fra https://www.dagbladet.no/kultur/uttrykket-smelt-pa-tjukken-av-gudbleforsterkkost/63628482?fbclid=IwAR1NCp0OcFpzs2QTzuQy4K8fe7rJOuA8AGgPzWqSvDnf_4dj26CIQID3W5s
- Nationaltheatret arkiv (ukjent) Guds grønne enger. Hentet fra <https://forest.nationaltheatret.no/Productions/Details/e3a20b0e-08bf-4773-9ddb-a2a5fa17a1b1>
- Trøndelag teater. (ukjent). Trøndelag teater åpner for publikum igjen. Hentet fra <https://www.trondelag-teater.no/nyheter/informasjon-vedrorende-corona-viruset>

- Ansari, I., Fossen, C. H., Helljesen, V., Krekling, D. V., Skille, Ø. B. & Vignæs, M. K. (2020, 20. januar). FRP går ut av regjering. NRK. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/frp-gar-ut-av-regjering-1.14867637>
- Hagen, E. B. (2019, 15. mai). Et dukkehjem. Hentet fra [https://snl.no/Et dukkehjem](https://snl.no/Et_dukkehem)
- Melby, G. (2018, 15. Mai). Mediene som fjerde statsmakt. Hentet fra <https://ndla.no/nb/subjects/subject:14/topic:1:79218/resource:1:168477>
- Nærland, M. H. & Øverbye, M. (2006, 31. januar). Ville forby Gud å røyke. Dagbladet. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/ville-forby-gud-a-royke/66179227>
- NRK. (2013, 4. April). Gud faderen på scenen? Striden om «Guds grønne enger». [videoklipp]. Hentet fra <https://www.nrk.no/video/101889>
- Riddestrøm, H. (2020, 23. januar). Sensur. Hentet fra <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/sensur.pdf>
- Riple, L. W. (2012). Maktens arena. (Mastergradsavhandling, Universitetet i Bergen). Hentet Fra <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/5980/94842942.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- National teateret arkiv. (ukjent). Guds grønne enger. Hentet fra <https://forest.nationaltheatret.no/Productions/Details/e3a20b0e-08bf-4773-9ddb-a2a5fa17a1b1#prettyPhoto>
- Lovdata (2019, 9. Oktober) Kongeriket Norges grunnlov. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn>
- Lovdata. (2014, 5. September). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven). Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_emkn-1#emkn%2Fa10
- Helsedirektoratet. (2020, 7. mai) Arrangører av arrangementer på offentlig sted skal følge regler for antall deltakere og avstand. Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/koronavirus/idrett-kultur-fornyelsesparker-og-frivillige-organisasjoner/forbud-mot-enkelte-kultur-og-idrettsarrangementer>

